

державного університету: Серія «Юридичні науки». – 2015. – Вип. 3. – Том 3. – С. 108-111.

9. Шибіко В. П. Проблема забезпечення прав потерпілого за новим КПК України 2012 року / В. П. Шибіко // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – №1. – С. 307-313.

10. Леви А. А. Положение потерпевшего в уголовном процессе: нужна конкретизация / А. А. Леви, М. В. Игнатъева, Е. И. Капица. – М.: Изд-во «Юрлитформ», 2003. – 128 с.

УДК 343.12

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПОЛОЖЕННЯ СЛІДЧОГО ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ 2012 РОКУ: НЕДОЛІКИ І ПРОРАХУНКИ

Колеснік Г. Р.,

здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Анотація У статті визначено місце і роль органів досудового слідства у процесі протидії злочинності та обґрунтовується авторське бачення доцільності більш чіткого визначення їх функціонального призначення у кримінальному провадженні за Кримінальним процесуальним кодексом України.

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове слідство, функція, законодавець, статус, суд.

Аннотация В статье определено место и роль органов досудебного следствия в процесс противодействия преступности, а также обосновывается авторское видение более четкого определения их функционального назначения в уголовном производстве по Уголовному процессуальному кодексу Украины.

Ключевые слова: уголовное производство, досудебное следствие, функция, законодатель, статус, суд.

Annotation This article defines the place and role of the pre-trial investigation authorities in the process of combating crime and justified the author's vision more clearly define their function in criminal proceedings under the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Key words: criminal proceedings, pre-trial investigation, the function of the legislator, the status of the court.

При прийнятті нового Кримінального процесуального кодексу України у 2012 році (далі – КПК України), вітчизняний Законодавець запровадив ряд новел, які суттєво ускладнили діяльність органів досудового розслідування у кримінальному провадженні. Більше 20-ти років працював парламент нашої держави над розробкою КПК суверенної України. За цей час було підготовлено декілька офіційних його законопроектів. Більшість з них, а також вченими-правознавцями пропонувалося вибудувати такий функціональний зміст досудового розслідування, де б дізнавач і слідчий реалізовували функцію розслідування злочинів, прокурор організував обвинувачення і одночасно наглядав за законністю їхньої діяльності, підозрюваний, обвинувачений з допомогою захисника-адвоката – захищалися від підозри і обвинувачення, а слідчий суддя забезпечував охорону прав і законних інтересів учасників кримінального провадження від незаконних дій і рішень владних суб'єктів досудової стадії процесу [1, с. 34-40; 2, с. 48-50; 3, с. 94-99]. Інакше кажучи пропонувався м'який варіант запровадження змагальності у досудове розслідування зі збереженням традиційно сильних атрибутів слідчої діяльності.

Цей варіант, широко обговорений народними депутатами та юридичною спільнотою України на різних симпозиумах, науково-практичних конференціях, сторінках періодичної преси і фахових виданнях України, був раптово відкинутий новою

групою розробників чергового законопроекту, які запропонували свій варіант КПК України, що суттєво відрізнявся як від попередніх законопроектів, так і від результатів проведених глибоких наукових досліджень. Прийнятий на цій основі 13 квітня 2012 року Верховною Радою України новий КПК України затвердив функціональну модель досудового розслідування, у якій не знайшлося місця функції розслідування злочинів, у зв'язку з чим органи досудового розслідування були беззаперечно віднесені до сторони обвинувачення (ст.ст. 36-41 КПК України).

Таке неприродне місце слідчого у досудовому розслідуванні спотворює його функціональну характеристику і не узгоджується з призначенням цієї ключової фігури у вказаній стадії кримінального провадження. В той же час безпідставна ліквідація функції розслідування злочинів і віднесення слідчого до сторони обвинувачення автоматично потягли за собою штучну необхідність значного посилення контролю з боку слідчого судді за діяльністю «нового обвинувача» (слідчого), хоч фактично слідчий таким не є і не може бути. Так судовий контроль у досудовому розслідуванні замість точкового перетворився в тотальний, що вкрай негативно позначилося як на результатах слідчої роботи, так і на результатах усієї кримінальної процесуальної діяльності. В тому, що гучні, резонансні кримінальні справи, як правило, не завершуються покаранням злочинців і «розвалюються» в судах, основна провинка лежить не тільки на корумпованості окремих суддів, а й на вкрай низькій якості проведеного досудового

розслідування цих злочинів, за зібраними доказами по яких суд просто невмозі постановити обвинувальний вирок. Це – свідчення обвалу, руйнації усієї кримінальної процесуальної діяльності. Як бачимо, вкрай низька якість сучасного кримінального процесуального законодавства суттєво впливає на ефективність діяльності усієї кримінальної юстиції України.

У наш час ефективність протидії злочинності кримінальними процесуальними засобами не тільки йде на спад, а знижується галопуючими темпами. При цьому досудове слідство України, покликане виконувати один із найскладніших, найвідповідальніших і найтяжчих видів кримінальної процесуальної діяльності, продовжує керуватися лише процесуальним (процедурним) законом, не маючи свого слідчоустрійного (спеціального, статусного) закону, регламентуючого організацію і діяльність цих державних правоохоронних органів. На всі зауваження юридичної спільноти України про неприпустимість такого становища, вітчизняний законодавець більше 25-ти років відповідає мовчанням. З таким відношенням Верховної Ради України до органів досудового розслідування, які є «фундаментом» кримінальної процесуальної діяльності, бо закладають усі її основи, неможливо погодитися.

Невже не зрозуміло, що правовий статус слідчого повинен складатися не лише із кримінальних процесуальних повноважень, а й з визначення засад організації і діяльності органів досудового розслідування, організаційних засад системи досудового слідства України, цілей, завдань та функцій, які покладаються на означені органи, прав обов'язків, обмежень, заборон, та гарантій діяльності слідчого, його правової відповідальності, системи заохочень, соціального, матеріального забезпечення, порядку присвоєння і позбавлення спеціальних звань тощо? [4, с. 9; 5, с. 59]. Звичайно, увесь цей комплекс питань не може регламентуватися нормами КПК України, а сьогоденне регулювання їх підзаконними актами, хоч це категорично заборонено п. 14 ст. 92 Конституції України, лише погіршує ситуацію. Невипадково, слідчі України носять різну форму одягу, їм присвоюються різні спеціальні звання, нараховується різна заробітна плата за однаковий обсяг слідчої діяльності.

Якщо правовому забезпеченню діяльності слідчих законодавець України не приділяє належної уваги, то з регламентації діяльності органів правосуддя за 25-ть років незалежності він встиг прийняти цілу низку судоустрійних законів, які не принесли цій системі ніякої користі і лише звели нанівець результати її діяльності. Мабуть, вітчизняний законодавець забув, що спорудження будь-якого будинку розпочинається з фундаменту, а не з його даху. Досить складно також пояснити – чому заробітна плата слідчих у рази нижча від заробітної плати суддів, хоч за своїм характером і змістом діяльність слідчого в рази складніша і тяжча від діяльності судді. Між гарантіями призначення, звільнення, притягнення до відповідальності цих посадових осіб ціла прірва.

Правильно відзначалося в одній із наукових праць, опублікованих ще в 2010 році, що не проведення комплексно-синхронного

реформування органів кримінального процесу, зведення судово-правової реформи лише до реорганізації і реформування органів судової влади, не призведе до позитивного результату, а тільки погіршить ситуацію зі стримування злочинності [6, с. 26-28]. Шкода, що український Законодавець досить рідко прислуховується до висновків вчених-правознавців, а також не практикує візування усіх своїх законопроектів Академією правових наук України. Якби така практика була запроваджена, то законодавець не зняв би зі слідчого обов'язок погіршити ситуацію і попереджувати злочини, бо як можна захистити інтереси особи, суспільства і держави (ст. 2 КПК України), не розкривши злочин і не встановивши особу, яка його вчинила?

Функціональне призначення слідчого у кримінальному провадженні України, визначене КПК України 2012 року, необхідно терміново і кардинально виправляти, бо як від штучного представника сторони обвинувачення можна вимагати швидкого, всебічного, повного і неупередженого розслідування кримінальних правопорушень. У цьому плані протиріччя між ст.ст. 2, 9 КПК України, які покладають вищезначений обов'язок на слідчого, і ст.ст. 36-41 КПК України, які знімають цей же обов'язок з нього, мають бути усунені шляхом повернення слідчому його природньої кримінальної процесуальної функції неупередженого матеріального дослідника під назвою – розслідування злочинів. Ця функція виконується лише у єдиній стадії кримінального провадження – досудовому розслідуванні. У зв'язку з цим, вона не є основоположною (загальнопроцесуальною). Тож покладання на слідчого обов'язку з виконання основоположної (загальнопроцесуальної) функції обвинувачення (ч. 2 ст. 22 КПК України) є грубою помилкою законодавця, бо слідчий повністю позбавлений права приймати участь у судових стадіях процесу і відстоювати у будь-який спосіб там свою позицію по справі. Хіба без участі у судовому засіданні може доводити перед судом винуватість обвинуваченого у вчиненні злочину з метою забезпечення його кримінальної відповідальності і покарання? Та й п. 1 ст. 121 Конституції України і п. 3 ст. 3 КПК України прямо визначено, що виконання функції обвинувачення — виключне право прокурора.

Під час проведення досудового розслідування злочинів окрім функції розслідування виконуються ще й функції прокурорського нагляду за додержанням законів, судового контролю з охорони прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, використання спеціальних знань та інші. Проте жодна з них, окрім функції розслідування злочинів, не поглинається загальнопроцесуальними функціями обвинувачення і захисту від обвинувачення. Тож і діяльність слідчого з розслідування злочинів має бути незалежною ні від сторони обвинувачення, ні від сторони захисту, бо він є матеріальним дослідником, діючим з метою відновлення «образу» злочину, збираючим докази як «за», так і «проти», тобто владним суб'єктом досудової стадії процесу зовсім не зацікавленим у

результатах справи, до розгляду якої в суді він не матиме жодного відношення.

Доки слідчий продовжуватиме залишатися на стороні обвинувачення, українські суди, позбавлені повноцінного досудового розслідування обставин вчиненого злочину, не зможуть належним чином відправляти правосуддя, визнавати осіб, які вчинили ці злочини винними і призначати їм відповідні покарання. Це дискредитує не лише органи правосуддя, а й всю систему досудового слідства України.

Виходячи з викладеного, вважаємо, що віднесення слідчого до сторони обвинувачення було допущено поспішно і непродумано, у зв'язку з чим процесуальне положення цього ключового владного суб'єкта досудової стадії кримінального провадження має бути переглянуто з доповненням глави 3 КПК України спеціальним параграфом «Органи досудового розслідування і підслідність», так як це визначено параграфом першим відносно суду «Суд і підсудність» цієї ж глави, бо кримінальне процесуальне положення слідчого і кримінальне процесуальне положення слідчого судді не

відповідають мірилам оптимальності, що негативно позначається на результатах усієї кримінальної процесуальної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Півненко В. Проект нового КПК України: невдачі і прорахунки / В. Півненко // Вісник прокуратури. – 2010. – № 11. – С. 34-40.
2. Бардук В. Попереднє розслідування в концепції судово-правової реформи / В. Бардук // Вісник прокуратури. – 1999. – № 2. – С. 48-50.
3. Шостко О. Про доцільність створення Національної служби розслідувань (НСР) в Україні / О. Шостко // Юридична Україна. – 2007. – № 1. – С. 94-99.
4. Дармаєва В.Д. Уголовно-процессуальный статус следователя: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / В.Д. Дармаєва. – М., 2003. – 20 с.
5. Юрчишин В.М. Місце і роль прокурора у досудовому розслідуванні та їх відображення в теорії, законодавстві і практиці: Монографія / В. М. Юрчишин. – Чернівці: Видавничий дім «Родовід», 2013. – 308 с.
6. Півненко В. П. Про причини невдач судово-правової реформи / В. П. Півненко // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна: серія «Право». – 2010. – № 919. – С. 26-28.